

Жељка Опарница (1991)
3. разред
Карловачка гимназија

Забава и информисање у прошлости

Народно позориште Сомбор од 1946. до 1956. године

Сомбор, 2008.

САДРЖАЈ

Увод.....	3
Оснивање Окружног народног позоришта.....	3
Зграда Народног позоришта Сомбор.....	4
Особље запослено у позоришту.....	4
Средства која су уложена при оснивању.....	4
Анализа репертоара позоришта.....	5
Новинске критике.....	7
Закључак.....	8
Извори и литература.....	9
Прилози.....	10

Апстракт: Овај рад има тежњу да опише и објасни почетак развијања Народног позоришта у Сомбору у периоду од 1946. до 1956. године, када долази до успостављања новог друштвеног уређења у земљи. Рад Народног позоришта ће бити представљен кроз резултате добијене прегледом репертоара и анализом друштвених и политичких структура.

Увод

Административним центаром Бачке жупаније Сомбор постаје 1786. године, када постаје привлачнији за долазак позоришних трупа. Прва трупа која је посетила Сомбор била је немачка позоришна трупа директора Кобервајна (Koberwein). После немачких трупа следе мађарске. Немогуће је тачно одредити када и где је одржана прва позоришна представа. Постоји могућност да су прве позоришне представе играње у школама. Прва српска школа отворена је 1717. године, а мађарска 1722. године. Такође, фрањевци су често са ђацима и омладином изводили разне краће представе.

Прва архивски документоване вести о позоришту потичу из 1797. године, када Немачко веће из Будима шаље управи града акт о догађајима везаним за Мађарско позоришно друштво, затим исте те године о цензури, контроли рада путујућих трупа и забранама дела.¹

Априла 1879. године оснива се Акционарско друштво чији је задатак био скупљање средстава за подизање позоришне зграде која ће се сваке године давати у закуп једној позоришној трупи. Ова одлука донесена је на скупштини Мађарске читаонице и требало је да равноправно обухвати и мађарске и српске трупе.²

Ово аматерско позориште је функционисало све до Првог светског рата када су прекинути сви контакти српске и мађарске стране. Током међуратног периода у позоришту се нису одржавале представе.

Оснивање „Окружног народног позоришта“

Први пут после прекида од нешто мање од пола века обнављање рада позоришта помиње се у извештају Окружног народног одбора³ Извршном народном одбору, јула 1946. године. У њему је ОНО „у жељи да у народу града Сомбора и околине развије смисао за културу и разумевање социјалних установа допринесе обнови и културној изградњи новог друштва и своје нове отаџбине Демократске Југославије“ донео одлуку да 5. јуна 1946. године оснује Окружно народно позориште. Тада је донет статут о организацији установе, именована је управа позоришта, а за управника је постављен Светислав Торјански, културно-просветни инспектор ОНО-а. Прва седница Управног одбора одржана је 17. јуна 1946. године на којој су прочитани статuti позоришта и одмах се приступило организацији установе. Тада је изабрано остало особље позоришта.⁴

¹Изложба позоришне традиције града Сомбора 1797-1970 (приредио: Јосиф Јасеновић), Заједница позоришта Војводине, Сомбор 1970, 5.

²Kaić, Katalin, *Međusobne književne i kulturne veze Srba i Mađara*, Sombor 1875-1918, Sombor 1977, 38.

³У даљем тексту ОНО.

⁴Историјски архив Сомбор, фонд Окружно народно позориште Сомбор (217), фасцикла 1221, лист 1. (У даљем тексту ИАС, ф 217, ф 1221, л 1.)

До премијере прве представе „Платон Кречет“ Александра Корнајчука, 7. септембра 1946. године, у просторијама позоришта свакодневно су се одржавала тематска предавања свим дилетантима из области позоришне уметности (глуме, дикције, историје, техничких радова итд.).

Име Окружног народног позоришта се 1952. године мења у Народно позориште Сомбор.

Зграда Народног позоришта Сомбор

Зграда је подигнута под управом Акционарског друштва за изградњу позоришта. За архитекту је изабран Аустријанац Адолф Вајт.⁵ Грађена је у стилу строгог класицизма са елементима барока у унутрашњој обради детаља (последња реконструкција детаља извршена је 1992. године). Њену посебну вредност чини унутрашњост типичног позоришта камерног стила са 324 седишта, осликана таваница и модерна, функционална и покретна позорница.

Изградња је почела у пролеће 1882. године, а завршена је у кратком временском периоду, новембра 1882, након осам или девет месеци. Зграда је први пут употребљена за одржавање позоришне представе 25. новембра 1882. године.⁶ После реформе Акционарског друштва зграда је предата у власништво градском магистрату Сомбора 1887. године. Од последње обнове фасаде 1963. године нису уложена никаква средства све до јула 2007. године. Ни у једном списку се не наводе донатори.

Особље запослено у позоришту

Матичну књигу службеника водио је члан драме Јован Ђерманов. У њој је до 1956. године наведено 27 чланова особља, од тога: 11 чланова драме (од којих су поједини радили и у позориштима других градова), три декоратера, два столара, један електричар, два кројача, један управник, један редитељ, један сценограф, један гардеробер, један рачунски режисер, један билетер. У званичном архиву забележено је друго стање броја запослених (око 45 дилетаната)⁷. Да ли због тога што је Матична књига била на неко време запостављена или је пријављен већи број радника за добијање већих прихода није познато. Да ли су њих изводили добровољци или чланови мађарског културно-уметничког друштва, такође нам је непознато. Забележено је да је 11% запослених завршило само основно образовање, 44% средње, а 22% тзв. стручну или потпуну⁸ школу. Осталих 33% није било образовано. Особље је било равноправно полно заступљено.

Средства која су уложена при оснивању

Већ при самом оснивању позориште се суочава са финансијским проблемима. Зграду позоришта Градски магистрат је доделио управи, али она скоро три деценије није била кориштена и зато је обнова била неопходна. Материјална помоћ стиже од пар

⁵ ИАС, фонд града Сомбора (56), фасцикла 490, лист 2. (У даљем тексту ИАС; ф 56, ф 490, л 2.)

⁶ Исто

⁷ ИАС, ф 217, ф 1221, л 2.

⁸ Овако се наводи у извору.

градских и окружних управа, као што је ОНО и Градски Народни одбор који су доделили новац за куповину неопходних ствари попут намештаја, гардеробе, одела, реквизита и слично. Градски Народни Одбор је дао зграду да се споља окречи и уреди и одобрио већу количину ствари на реверс.⁹ У документу се наводе и „разни донатори“ који су анонимно проследили новац позоришту.

Последња обнова на позоришту била је 1963. године када су спољашњи украси реконструисани.¹⁰

Анализа репертоара позоришта

Уочљиво је да је у самом почетку репертоар Народног позоришта Сомбор имао јасну циљну групу – народ који је позориште посећивао из забаве. То се огледа у представама које су или хумористично-сатиричног карактера (попут дела Бранислава Нушића), са циљем подсмевања претходној власти или популарне породичне и романтичне драме, попут „Сребрне кутије“.

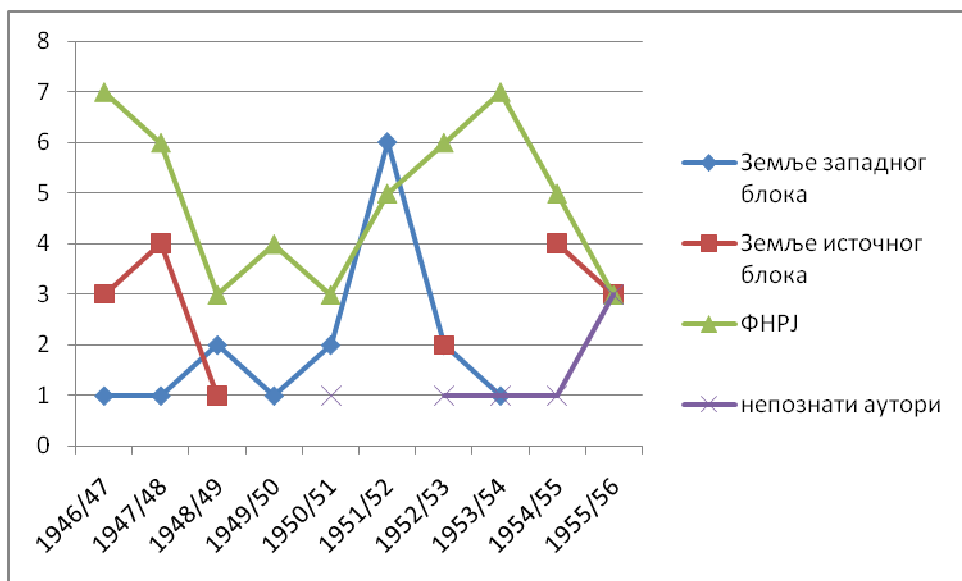
Тек у каснијим репертоарима уочавамо промену структуре репертоара увођењем озбиљнијих драма.

Табела бр: 1. Преглед броја представа домаћих и страних аутора

	1946/47	1947/48	1948/49	1949/50	1950/51	1951/52	1952/53	1953/54	1954/55	1955/56
САД			1			2	1	1		
СССР	3	2	1				1		1	
ФНРЈ	7	6	3	4	3	5	6	7	5	3
Мађарска									3	
НДР							1			2
Холандија			1		1	2				1
Италија	1	1			1	1				
Француска				1		1				2
Пољска		1					1			1
Украјина		1							2	
непознати аутори					1		1	1	1	3

⁹ ИАС, ф 217, ф 1221, л 2.

¹⁰ Četdeset godina profesionalnog pozorišta u Somboru (pripremila grupa autora), Sombor 1986, 151.

Графички приказ домаћих и страних представа, према пореклу аутора (државе су подељене у односу на припадност Западном или Источном блоку)

Можемо приметити да су од почетка рада позоришта равноправно заступљени и домаћи и страни аутори иако је сама држава била млада, а друштвени поредак сасвим нов. Од сезоне 1948/49. године дела руских уметника замењују се делима писаца махом из земаља западне Европе, као последица сукоба ФНРЈ са Информбироом. Прва представа на мађарском језику изведена је у сезони 1952/53. Била је то представа „А фаун“ Едварда Кноблауха. Представа која је прва забележила запажен успех у тадашњој држави јесте „Хасанагиница“ у режији Ахмеда Муратбеговића у сезони 1951/52. године.

Табела бр:2. Преглед броја представа и посећености народног позоришта Сомбор од 1946. до 1956. године¹¹

Сезона	Број премијера	Број представа у Сомбору	Број представа на гостовању	Укупно	Број гледалаца у Сомбору	Број гледалаца на гостовању	Укупно
1946/47.	12	71	48	119	20.836	14.992	35.828
1947/48.	11	154	34	188	49.213	11.830	61.043
1948/49.	6	157	37	194	58.813	16.341	75.154
1949/50.	5	133	32	165	51.225	15.078	66.303
1950/51.	7	133	38	171	44.029	14.957	58.986
1951/52.	12	170	48	218	34.898	14.777	49.675
1952/53.	11	156	60	216	40.433	18.139	58.572
1953/54.	16	166	52	218	38.047	13.491	51.538
1954/55.	15	180	76	256	44.810	25.497	70.307
1955/56.	13	155	67	222	38.642	22.057	60.699

¹¹ Četrdeset godina profesionalnog pozorišta u Somboru (pripremila grupa autora), Sombor 1986, 157.

Број представа током једне сезоне је импресиван имајући у обзир број становништва Сомбора. Иако то говори и о другим околностима које су грађане приморале на посећивање позоришта. Појавом организованог сектора за културу, при предузећима, власт је утицала на формирање колективне свести, како кроз позоришне представе тако и кроз друге активности ван радног места.

Новинске критике

Прва критика која је сачувана у *Дневнику рада* Јована Ђерманова¹² изашла је 6. марта 1952. године у „Слободној Војводини“. Страхиња К. Костић објављује чланак о настанку представе „Хасанагиница“. Аутор и тумачи познату песму. На крају похваљује све глумце, избор редитеља Ахмеда Муратбеговића, познатог књижевника и позоришног стручњака, који „одлично познаје овај амбијент и изврстан је педагог“. Завршава с речима: „ни једна драма није оволико узбудила гледаоце“.

Следећа критика излази 20. октобра 1952. године у „Слободној Војводини“. У тексту се говори о драми „Скамполо“ Дариа Никодемиа, а новинар Страхиња К. Костић примећује да драма није довољно увежбана.

У „Нашој сцени“ 1. новембра 1955. године излази критика поводом премијере Плаутове комедије „Хвалисави војник“. На критичара је остављен утисак да је представа постављена „без нарочитих жеља за подвлачењем реалистичних елемената“. Он упућује и на то да улоге нису најбоље подељене. „У целини је дата добра представа без високих летова, али и без падова, са осећањем падова према делу и публици“.

У чланку Ј. Илића 4. августа у „Борби“ видимо прве резултате Сомборског договора између војвођанских позоришта са жељом да се обнови стара традиција гостовања. Прво је у Сомбору наступала Мађарска драма, а затим Осјечко казалиште, Народно позориште из Београда, Зрењанина и Српско народно позориште из Новог Сада.

Прва критика на мађарском језику објављена је 27. маја 1955. године у „Magar Szó“.

У „Гласу Славоније“ 27. маја 1957. године забележено је гостовање сомборског позоришта у Осјеку са комадом „Процес Мари Дугоа“ од Б. Вајлера. Са овим извођењем обележено је 50. извођење овог дела.

Прва критика у „Сомборским новинама“ изашла је 12. маја 1956. године. Критичар Милан Гвозденов похваљује изведбу „Недовршене симфоније“ на челу са Михајлом Васиљевићем. Завршава са: „На крају, приказ *Недовршене симфоније* има значај догађаја за наше позориште, јер надамо се да смо добили још једно драмско дело које има изгледа да се задржи на репертоару“.

¹² Архив Народног позоришта Сомбор.

Закључак

Традиција одлазака у позориште у Сомбору је одржавана дуго. Било да је представа на српском, мађарском или немачком сала је скоро увек била пуна. Због тога је прекид деловања за време Првог светског рата био прекид и једне важне културне традиције која је временом заборављена.

Поновно оснивање позоришта у Сомбору 1946. године, иако под политичким притиском, било је битно из више разлога и за власт и за народ. Наиме, позориште је најприступачнији начин за приближавање политичке идеје народу. То се веома једноставно може уочити кроз репертоар. Потенцирање на писцима домаћег и руског порекла уочљиво је на први поглед. Дела су намењена публици која нема изграђен укус и критеријум, занимљива, комична, разумљива (дела Бранислава Нушића, Јована Стерије Поповића). Циљ је био привући народ у позориште у чему су и успели. Имајући у виду да позориште има 324 седишта просечна посећеност позоришта за десет година била је 190,1 гледалац по представи.

Критике које су сачуване у архиву Позоришта сведоче о једном темељном раду са аматерима и професионалцима, који је доста добро функционисао.

Позориште у граду функционише пропорцијално величини града и културној обавештености његових грађана. Зато се, сходно подацима који су изнети у овом раду, Сомбор може поносити грађанима који су сматрали за битно посећивање позоришта у периоду обнове после рата и друштвене кризе уопште. Наравно, овде се намеће још једно питање. Да (ли) је власт сезала толико дубоко да би диктирала и позоришни репертоар, а и публику? Пажљиво посматрајући репертоар можемо уочити да је био плански направљен. Због тога је позориште било један од водећих начина за формирање политичке свести код грађана Сомбора.

Литература

1. *Četrdeset godina profesionalnog pozorišta u Somboru* (pripremila grupa autora), Sombor 1986.
2. *Изложба позоришне традиције града Сомбора 1797-1970* (приредио: Јосиф Јасеновић), Заједница позоришта Војводине, Сомбор 1970.
3. Kaić, Katalin, *Međusobne književne i kulturne veze Srba i Mađara*, Sombor 1875–1918, Sombor 1977.

Извори

Историјски архив Сомбор

Окружно народно позориште Сомбор

Приватни архив Народног позоришта Сомбор

Прилози

Преглед позоришних представа извођених у Народном позоришту Сомбор у периоду од 1946. до 1956. године¹³
Позоришна сезона 1946/47.

„Платон Кречет“ - Александар Корнајчук
„Поп Ђира и поп Спира“ – Стеван Сремац
„Негде у Москви“ – В. Мас, М. Червински
Свечана академија (поводом годишњице ослобођења града)
„Госпођа министарка“ – Бранислав Нушић
„Ђидо“ – Јанко Веселиновић
<„Сребрна кутија“ – Џон Голдсворди
„Лажа и парлажа“ – Јован Стерија-Поповић
„Женидба бригадира“ – Т. Новиков
„Покондирена тиква“ – Јован Стерија-Поповић
„Покојник“ – Бранислав Нушић
„Под кестеновима Прага“ – Константин Симонов

Позоришна сезона 1947/46.

„Девојка без мираза“ – Александар Николајевич-Островски
„Пигмалион“ – Бернард Шо
„Сумњиво лице“ – Бранислав Нушић
„Руско питање“ – Константин Симонов
„Коштана“ – Борислав Станковић
„Вода са планине“ – Радомир Плаовић и Милан Ђоковић
„У агонији“ – Мирослав Крлежа
„Зона Занфирова“ – Стеван Сремац
„Краљ бетајнове“ – Иван Цанкар
„Големанов“ – Стеван Костов
„Мирандолина“ – Карло Голдони

Позоришна сезона 1948/49.

„Шума“ – Александар Николајевич – Островски
„Кир Јања“ – Јован Стерија-Поповић
„Дубоко корење“ – Арно Д' Исо и Џемс Гоу
„Подвала“ – Милован Д. Глишић
„Живот у цитадели“ – Аугуст Јакобсон
„Прст пред носом“ – Јоже Хорват

Позоришна сезона 1949/50.

¹³

Četrdeset godina profesionalnog pozorišta u Somboru (pripremila grupa autora), Sombor 1946, 9-24.

„Протекција“ – Бранислав Нушић
„Уображени болесник“ – Жан баптист Поклен Молијер
„Обичан човек“ – Бранислав Нушић
„Слуге“ – Иван Цанкар
„Манде“ – Марин Држић

Позоришна сезона 1950/51.

„Народни посланик“ – Бранислав Нушић
„Избирачица“ – Коста Трифковић
„Шарени програм“ – Разни домаћи и страни хумористи
„Сеоска учитељица“ – Светолик П- Ранковић
„Лажљивац“ – Карло Голдони
„Карлова тетка“ – Томас Брандон
„Кнез Иво од Семберије“ – Бранислав Нушић

Позоришна сезона 1951/52.

„Седморица у подруму“ – Славко Колар
„Весело вече I“ – Разни домаћи и страни аутори
„Весело вече II“ – Разни домаћи и страни аутори
„Улични свирачи“ – Паул Шурек
„Ана Кристи“ – Јуџин О’Нил
„Догоња, Видоња и Трбоња“ – Младен Широла
„Дундо Мароје“ – Марин Држић
„Хасанагиница“ – Милан Огризовић
„Монсерат“ – Емануел Робле
„Два тучета црвених ружа“ – Алдо Бенедети
„Хајдук Станко“ – Јанко М. Веселиновић
„Зла жена“ – Јован Стерија-Поповић

Позоришна сезона 1952/53.

„Ивкова слава“ – Стеван Сремац
„Скамполо“ – Дарио Никодеми
„Женидба“ – Николај В. Гогољ
„Винету“ – Карл Мај
„Силе“ – Бранимир Ћосић
Нушићеве једночинке („Светски рат“, „Кијавица“, „Дугме“, „Миш“ и „Два лопова“) -
Бранислав Нушић
„Холивуд“ – Роман Нивијаро
„На Дунаву ноћ“ - Јован Путник
„ДР“ – Бранислав Нушић
„A faun“ – Едвард Кноблаух (драма на мађарском језику)
„Пољубац пред огледалом“ – Ладислав Фодо

Позоришна сезона 1953/54.

„Kwei lán vergődése” – Перл Бак (драма на мађарском језику)
„Сеоска учитељица“ – Светолик П. Ранковић
„Свет“ – Бранислав Нушић
„А gonosz aszony (Зла жена)“ – Јован Стерија-Поповић (драма на мађарском језику)
„Осуђеници“ – Ервин Шинко
„Женидба и удадба“ – Јован Стерија-Поповић
„Вече хумора“ – Разни југословенски и страни аутори
„Olympia“ – Ferenc Molnár
„Заједнички стан“ – Драгутин Добричанин
„Дубоко плаво море“ – Теренс Ретиган
„Szegénx mávgyer” – Рене Фошуа (драма на мађарском језику)
„Чвор“ – Петар Петровић-Пеција
„А templom egere” – László Fodor (драма на мађарском језику)
„Људи без вида“ – Јосип Кулнцић
„Драга Рут“ – Норман Красна
„Az elcseret Ember” – Adorján Vonyi (драма на мађарском језику)

Позоришна сезона 1954/55.

„Ослобођење Косте Шљуке“ – Петар С. Петровић
„Maskó” – Jean de Letraz (драма на мађарском језику)
„Процес Мери Даган“ – Бајард Вајлер
„Матура“ – Ласло Фодор
„Nazajáro lélek” – Zilahi Lajos (драма на мађарском језику)
„Кројцорова соната“ - Лав Николајевич Толстој
„Љубав је свему крива“ – Јован Коњовић
„Házi túscók” („Домаћи цврчак“) – Чарлс Дикенс
„Клупко“ – Перо Будак
„А doktor Úr” („Господин доктор“) - Ferenc Molnár
„Ромео и Јулија“ – Вилијем Шекспир
„Delila“ – Ferenc Molnár (драма на мађарском језику)
„Сањали смо и срећи“ - Михаило Васиљевић
„Мачак у чизмама“ – Војин Ђорђевић
„ДР“ – Бранислав Нушић (драма на мађарском језику)

Позоришна сезона 1955/56.

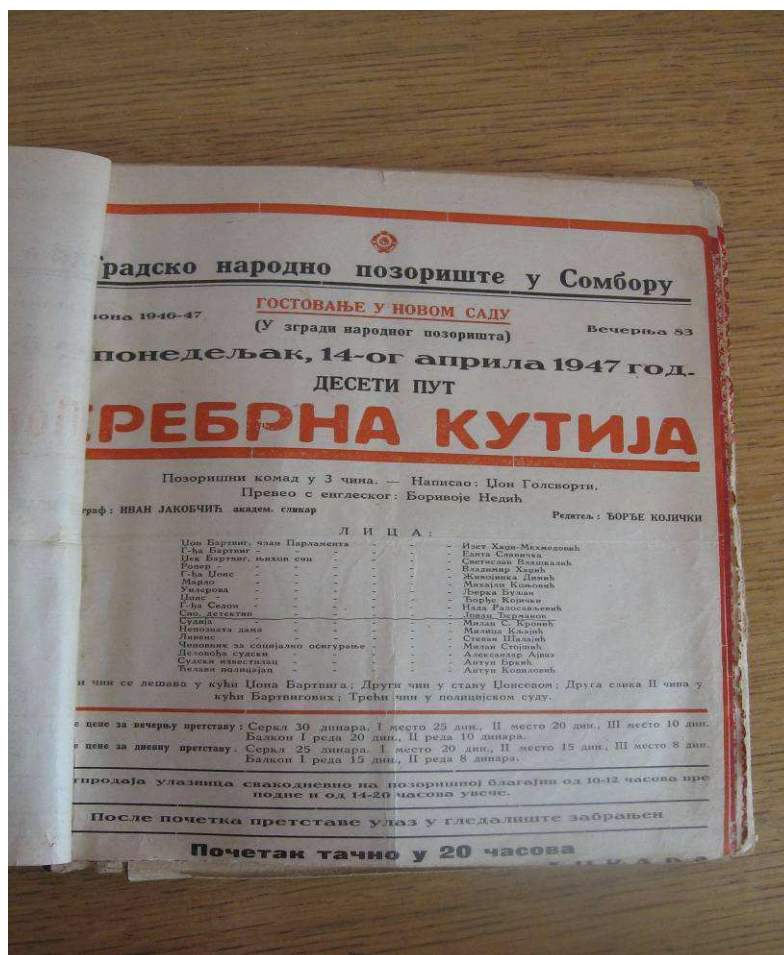
„Печелбари“ – Антон Панов
„Хвалисави војник“ – Тит Макције Плаут
„Ружа ветрова“ - Клод Анри Спак
„Обућар и враг“ – Војмил Рабадан
„Људи“ – Велимир Б. Суботић

„Сплетка и љубав“ – Фридрих Шилер
 „Како сви тако и ми“ – Жак Кофино
 „Код куће у седам“ – Р. А. Шериф
 „Зла жена“ – Јован Стерија-Поповић
 „Снежана и седам патуљака“ – Војин Ђорђевић
 „Сапутници“ – Јан де Хартог
 „Кад наиђу деца“ – Андре Русен
 „Свадебни пут без мужа“ – Лео Лемц

Прилог 2.¹⁴

Фотографија:1. Плакат за представу „Негде у Москви“

Фотографија бр:2. Плакат за представу „Сребрна кутија“